

ש=ה ל כ ו ל ם

ממשבר השירות למתווה התחדשות
من أزمة في الخدمات إلى مخطط للتجدد

קצו-תבל אם נדדנו,
לבותינו יערגו לה,
אל מול הדרך התאחדנו,
יושיט ידו אח אל אח.

שאל טשרניחובסקי

'פנימה' הוקמה על מנת לחדד את הזהות המשותפת ולהעמיק את האָתוס הלאומי.

פנימה היא תנועה של אנשי רוח ומנהיגים מכל חלקי החברה החפצים להציע סדר יום חדש לישראל, סדר יום שבבסיסו התמודדות אמיצה עם שאלות היסוד המטלטלות את קיומנו ומאיימות על שלמותנו. **לאורך שנותיה הזניחה מדינת ישראל חלק מבעיות היסוד שלה.** סוגיות של זהות ומהות נדחקו לשולי השיח הישראלי. נטייתנו הטבעית כבני אדם היא לחמוק משאלות של זהות. שאלות אלו נוגעות בנימי הנפש הרגישים של כל אדם ומחלוקת עליהם עלולה לפצוע אותנו. ישראלים רבים נוטים לחמוק משאלות הזהות הפוצעות אותנו.

אמירות כגון "על הרוב אנחנו מסכימים", "80% מהישראלים מסכימים על 80% מהנושאים", הפכו לנחלת הכלל. יש להבהיר חד-משמעית: זה לא נכון. 20% שבמחלוקת שולטים בחיינו. אלה האחוזים המגדירים אותנו, מפלגים ומחלקים, ומשפיעים על כל מרחבי החיים.

הרצון להרחיק את המחלוקת מהפרהסיה הציבורית הוביל לתרבות של רמייה, השאלות האמיתיות, העמדות העמוקות, נדחקו. ואולם מתחת לפני השטח – המחלוקת מבעבעת. כך העמיקו המחלוקות השקטיות, השנאה והפילוג הלכו וגברו, הסולידריות נשחקה והלכידות הלאומית נמצאת בסכנה. אסור לנו לבסס את היחיד' הלאומי שלנו על האויבים שמחוץ לגבולות המדינה, עלינו להביט פנימה על מנת לגבש אתוס לאומי משותף. במהלך השנים הוקמו ועדות רבות שתכליתן להביא מזור לתחלואי החברה הישראלית. מכוני מחקר, ארגונים חברתיים וגופים ממשלתיים עשו כל שביכולתם לצמצום המחלוקות בין השבטים. בסיס עבודתן של הוועדות השונות היה משא ומתן להסדרת סדרי החיים במרחב המשותף, המבוסס על מְכנה משותף המאפשר לכל קבוצה לשמור על אמונותיה.

אולם, מרחבי ההסכמה הותירו על כנן מחלוקות תרבותיות עמוקות. הן אפשרו חיים באמצעות הסכמות שטחיות שאינן מסייעות לפתרון המצוקות, אלא מביאות לדחיקתן או לדחייתן.

מסמך זה עוסק בסוגיית השירות בצה"ל, המהווה את אחד ממוקדי השטע הבולטים בחברה.

סוגיית השירות מלווה את ישראל משחר הקמתה. צה"ל הוקם כ'צבא העם' וכך למעשה, לצד המענה המרכזי לצרכים הביטחוניים של המדינה החדשה, מילא תפקיד בבניית חברה בעלת חזון משותף. עיצובו כ'צבא העם' ביטא את הצורך ביצירת מפגש של כלל הקהילות הישראליות באומה המתגבשת. לפיכך הציפיה להשתתפות של כל הצעירים בישראל במסגרות השירות השונות נכזבה.

במלאת 73 שנים לעצמאות ישראל רק כמחצית מבני שכבת הגיל משרתים. זאת ועוד, עקב גידול מתמיד באוכלוסייה והפיכת הצבא לצבא טכנולוגי ומתקדם, צה"ל לא זקוק לכל בני המחזור. חלקים הולכים וגדלים של החברה הישראלית ובפרט צעירי הקהילות החרדיות והערביות אינם רואים את עצמם חלק מ'צבא העם'. הם נותרים מחוץ לציבוריות הישראלית ואינם שותפים למעגל הממסדי של תרומה ונתינה. עם זאת, המחלוקת הישראלית בנושא השירות מתמקדת בשאלת גיוס בני ישיבות לצה"ל בלבד. **המחלוקת ארוכת השנים מפצלת את ישראל ומהווה ביטוי לקיטוב העמוק המאפיין אותה.**

היזמות השונות לפתרון שנקטה המערכת הפוליטית, בהן מיסוד השירות הלאומי-אזרחי וחוק הגיוס, לא אפשרו לאוכלוסיות שונות להשתלב במסגרות השירות, מה שהוביל להחמרת השטע ולליבו המחלוקת. מערך השירות הלאומי-אזרחי הצליח להוות חלופת שירות בעיקר לבנות הציונות הדתית, ובשנים האחרונות גם לחלק מהבנות הערביות. עם זאת, השירות הלאומי אינו מצליח להוות אלטרנטיבה לכלל האוכלוסייה שאינה מתגייסת.

הריחוק בין הקהילות השונות בישראל, מוביל לבורות ולניכור. זאת ועוד, קהילות רבות מפתחות פחד, חרדה ולעיתים שנאה כלפי הקהילה האחרת. התחושה היא שערכים הקדושים לקהילה אחת, נדרסים ברגל גסה על ידי הקהילה השכנה. הקהילה החרדית חשה שאזרחי ישראל לא מכירים בערך לימוד התורה ומגדירים את בני הישיבות כ'משתמטים'. אזרחי ישראל סבורים שהחרדים לא שותפים בנטל הביטחוני ובכך יוצרים אפליה בין דם לדם. הקהילה הערבית נדהמת מרצונם של ישראלים להחיל עליהם שירות לאומי, בזמן שזהותם הלאומית מורכבת ומסובכת. הקהילה בישראל מוכנה לוותר על הערבים, ולא מאהבה.

לכל קהילה בישראל נרטיב, תפיסת עולם וחרדה גדולה משינוי. בתהליך המתווה ניסינו להיות קשובים לכל הנרטיבים, לתת לכולם להיות שייכים אך לא לוותר על יצירת פתרון אחד משותף לכולם. שותפינו החרדים מרגישים כי הציבור החילוני בישראל לא מכיר באמונתם ובלימוד התורה כערך המגן על ישראל. שותפנו הערביים מרגישים שהמילה 'שירות' מאיימת ומדירה. החברה הערבית רוצה להיות חלק מהחברה הישראלית מבלי לוותר על זהותה. הציבור המשרת מרגיש שהוא 'נושא בנטל' כאשר ציבורים הולכים וגדלים אינם שותפים למסע השירות בישראל. המתווה המוצג מדבר בשפה כללית, אשר לא תמיד ערבה לאזניים ישראליות, אך יש בו פתח של סיכוי לשיח עמוק, משותף ומדויק, שיערך בהמשך המסע המשותף.

בתהליך ארוך ועמוק שהשתתפו בו עשרות מומחים, מנהיגים רוחניים, מנהיגי ציבור ופעילי שטח מכלל הקהילות בישראל, בנינו מתווה שירות חדש, שווה לכולם, המהווה מודל של פתרון על-אסטרטגי. מתווה 'פנימה' יכול לשמש מודל לפתרון סוגיות נוספות המאיימות על שלמותה של החברה בישראל.

עקרונות המתווה:

כולם שותפים

כל אזרח בישראל יתרום את חלקו לטובת צרכיה השונים של החברה

מסגרות מותאמות

ערוצי שירות והתנדבות מגוונים המאפשרים לכל צעיר וצעירה לתרום במסגרת משמעותית המותאמת לאורחות חייהם.

צרכי הביטחון של ישראל נשמרים

השירות בצה"ל יזכה לעדיפות לאומית הן בתהליכי המיון והבחירה והן בתמריץ ובזכויות המוענקים למשרתים.

חריגים - מידתיות ושקיפות

הכרה מידתית ושקופה, על פי פרמטרים ברורים ואחידים של המדינה בחריגים הזכאים לפטור משירות בשל מצוינות או בהתאם לצרכי המדינה והחברה.

מעטפת ניהולית איכותית והשקעה בתשתיות התנדבות ראויות

ניהול באמצעות מערך ממשלתי המייצג את כלל הקהילות והזרמים, תוך מאמץ לפתח תשתיות התנדבות.

מערך שירות והתנדבות ישראלי - הצעה למתווה חדש: שווה לכולם

המודל שלפניכם מהווה תמצית למתווה השירות וההתנדבות החדש. התכנית מאפשרת לכל אזרחי המדינה לממש את חובת השירות וההתנדבות לאור העקרונות שלעיל, תוך שהיא נותנת מענה אמיתי לצרכי המדינה והחברה, מתמרצת בצורה הולמת את מאמץ הצעירים ויוצרת מסלולים חדשים למוביליות ולהשתלבות תעסוקתית וחברתית ראויה.

המתווה כולל שלושה ערוצים: צה"ל, ביטחון פנים והצלה, חינוך ורווחה. בכל ערוץ מגוון תפקידים בעצימות שונה. מסלולים מסוימים יאפשרו לצעירים להתקדם לתפקידי ניהול, הדרכה והובלה. מערך התמריצים יותאם לתפקידים השונים תוך התחשבות במידת העצימות, סיכון חיים, מצב משפחתי וצרכים סוציו-אקונומיים.

תרשים 1: פירמידת השירות וההתנדבות

תקציר מנהלים

תוצרים חברתיים

- ערכים משותפים של נתינה ושירות למען החברה
- מיצוי כישורים ויכולות של כל אזרח במדינה
- פחות שנאה - יותר שותפות
- הגדלת סל השירותים החברתיים לכל אזרחי ישראל

תוצרים כלכליים

- חסכון בהוצאה הלאומית על קצבאות, צמצום פערים.
- הגדלת היצע כוח האדם האיכותי בשוק התעסוקה
- תרומה לשיפור הפרייון והצמיחה

המשמעויות הכלכליות של המתווה

המתווה נבחן על ידי מכון אהרן בראשות פרופ' צבי אקשטיין ונמצא תורם משמעותית מבחינה כלכלית למשק, הן בפיריון והן בשיפור השירותים החברתיים. השירות תורם באופן משמעותי לשיפור המוביליות, להעלאת כושר ההשתכרות ולהפחתה משמעותית של תשלומי הבטחת הכנסה וסעד.

הרעיון המרכזי העומד בבסיס הניתוח הוא שקיים פוטנציאל כלכלי בשירות לכולם ובבניית חלופות ראויות לשירות צבאי, וזאת משום שהשירות יכול לשמש אמצעי לפיתוח ההון האנושי ולהקניית מיומנויות, וכן יכול לשמש אמצעי להגברת השילוב והאמון של קבוצות סגורות או מודרות וחיבור שלהן לחברה הכללית. שילוב שני ערוצי ההשפעה הללו מצביע על התרומה האפשרית של השירות להעלאת רמת ההשכלה, להגברת התעסוקה, לעליית השכר והפיריון. כל אלה מהווים מנוע למוביליות חברתית ולצמיחת המשק.

על מנת לממש את הפוטנציאל הכלכלי מודגשת חשיבותה של הכשרה איכותית בתחילת כל מסלול שירות והתנדבות, המשלבת גם לימודי הון אנושי כללי וכישורים רכים. אנו מעריכים כי מעטפת הכשרה כזו מגדילה את עלות השירות בכ-10,000 ש"ח למשרת לשנה, וכי התשואה עבורה במונחי שכר עתידי היא כ-4% עד 6%, ועל כן היא מהווה השקעה כדאית ונותנת תשואה עודפת על העלות. בהינתן הכשרה כזו, ניתוח עלות-תועלת ראשוני מראה כי לשירות ולהתנדבות אכן יש תרומה חיובית; סך התועלת מחזירה את העלות בתום תקופת השירות וההתנדבות או אף קודם לכן, והתוספת לשכר מחזירה את העלות הנוספת של מעטפת ההכשרה לאחר כארבע שנים בשוק העבודה.

חקיקה ובג"ץ

בספטמבר 2017 שופטי בג"ץ ברוב של שמונה מתוך תשעה שופטים, את תיקון 21 לחוק שירות ביטחון שנחקק בנובמבר 2015. בג"ץ הנחה את הכנסת למצוא, תוך שנה מיום פסק הדין, הסדר שיגדיל את השוויון בין אזרחי ישראל בצורה מדורגת תוך שאיפה להוביל לשינויים חברתיים משמעותיים בישראל. בכנסת ה-20 נחקק תיקון לחוק בקריאה ראשונה, אלא שהכנסת התפזרה, גם על רקע המחלוקת סביב החוק. הכנסת ה-21 התפזרה אף היא, תוך שלושים יום, משלא הוקמה ממשלה, בין היתר מפני שלא הושגה פשרה בסוגיית חוק הגיוס. עם כינונה של הכנסת ה-24 פנימה ממליצה להכיל דין רציפות או במידת הצורך לשוב ולחוקק את תיקון 23 לחוק שירות ביטחון התשע"ט - 2019 במתכונת שהוצעה על ידי משרד הביטחון וצה"ל, ללא שינויים, כפי שנתקבלה בכנסת בקריאה ראשונה בלבד. מיד לאחר מכן אנו ממליצים לעצור את תהליך החקיקה; להקים וועדה ציבורית ייעודית שתורכב מנציגי המפלגות, המגזרים והקהילות השונות, ולהציע הצעת חוק ממשלתית ברוח המתווה המובא בחוברת זו.